

Література:

1. Хайтович М., Кухта Н. Хвора дитина в школі // Директор школи. – № 43. – 2000.
2. Базарный В. Ф. Здоровье и развитие ребенка: экспресс-контроль в школе и дома: Практическое пособие. – М.: АРКТИ, 2005. – 176 с.
3. Дубогай О. Д. Навчання в русі: Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі. – К.: Вид. дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л.Галіцина, 2005. – 113с.
4. Максимова Г. И., Попова Т. В. Психологические особенности детей от 4 до 10 лет с нарушением зрительной функции // Гигиена и санитария : Издательство "Медицина". – №3 2006. – С. 56-58.
5. Проскуріна Е. Зроби паузу. Прийоми підвищення активності учнів під час інтелектуальної діяльності. // Здоров'я та фізична культура. – № 5. - 2005. – С.16 – 19.
6. Проскуріна Е. Стомився?! Прийоми підвищення активності учнів під час інтелектуальної діяльності // Здоров'я та фізична культура. – № 6. – 2005. – С.16 – 19.
7. Денисенко Н. Ф., Аксьонова О. П. Через рух – до здоров'я дітей. – Запоріжжя, 2005. – 127 с.
8. Чупаха И. В., Гужаева Е. З., Соколова И. Ю. Здоровьесберегающие технологии в образовательно-воспитательном процессе. – М.: Илекса, Народное образование; Ставрополь. 2003. – 340 с.

УДК 376-056.26:616.831/.832:[373/2/016:81'35-028.3]

*Рецензент: Данилавічюте Е.А.
к.пед.н., с.н.с., завідувач лабораторії логопедії
Інституту спеціальної педагогіки
НАПНУ України*

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ДЦП

Аркадьєва О.О.

Стаття присвячена обґрунтуванню методики формування навичок читання у дітей із ДЦП, особливостям, які були виявлені в результаті дослідження.

Ключові слова: дитячий церебральний параліч (ДЦП), параліч, синкінезії, саливація, дифтонги.

Обоснование методики изучения навыка чтения у младших школьников с ДЦП

Статья посвящена обоснованию методики формирования навыков чтения у детей с ДЦП, особенностям, которые были обнаружены в результате исследования.

Ключевые слова: детский церебральный паралич (ДЦП), паралич, синкинезии, саливация, дифтонги.

Grounding method reading skills of younger students with cerebral palsy

The article is dedicated grounding method reading skills in children with cerebral palsy, features that were identified by the exploration.

Keywords: cerebral palsy (CP), paralysis, synkinesis, salivation, diphthongs.

Читання як один із видів писемного мовлення спирається на фундаментальні дослідження П.К.Анохіна, Л.С.Виготського, О.Р.Лурії, Л.С.Цветкової, О.М. Корнева, Т.Г. Єгорова та ін., які пояснюють його як складний інтегрований, динамічний процес з багаторівневою структурою.

Для молодших школярів це є процес пізнання нової інформації та гарантія подальшого успішного навчання.

Оволодіння психофізичним механізмом читання у внутрішньому плані дитини передбачає складну інтегративну діяльність мовно-рухового, мовно-слухового, зорового, загальнорухового аналізаторів, що призводить до поступового формування тимчасових зв'язків, на яких ґрунтуються відповідні динамічні стереотипи, у чому і полягає формування навички читання (С.С. Ляпідевський).

Повноцінна навичка включає дві складові: опанування технічною стороною читання і розуміння прочитаного. Ці дві сторони навички взаємодіють і являють собою спільний процес [1].

Повноцінна навичка сприяє успішному навчанню дітей у школі і удосконалює мовленнєву діяльність, сприяє гармонійному та всебічному розвитку молодшого школяра, має велике виховне значення. Для дітей із ДЦП проблема оволодіння навичкою читання в сучасному навчально-виховному процесі постає надзвичайно актуально через своєрідні психофізичні особливості їхнього розвитку.

В сучасному суспільстві багато праць присвячено реабілітації дітей з порушенням опорно-рухового апарату, присвячених розвитку крупної та артикуляційної моторики, але немає посібників, у яких би було висвітлено специфіку навчання читання дітей із дитячим церебральним паралічем із збереженим інтелектом відповідно до урахування їх особливостей.

Навчання писання та читання потребує певного ступеня готовності до здійснення даних видів діяльності. Це означає наявність достатньо сформованого мовлення, сприймання його "нюансів", виділення в мовленнєвому потоці окремих звуків мови, розвинутої пам'яті на їх графічне позначення та ін. На перший план виступають питання, пов'язані із природою виникнення цих умінь. Насамперед, вони залежать від стану сформованості кори головного мозку і нервової системи [2].

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) складає групу розладів рухової

сфери, які виникають в результаті ураження рухових зон і рухових провідних шляхів головного мозку. При ДЦП спостерігаються недоліки чи відсутність контролю із боку нервової системи за функціями м'язів. Наприклад, наявність співдружності в рухах ока і руки має важливе значення для розвитку пізнавальної діяльності, розвитку практичних навичок і навичок самообслуговування. В звичайної дитини ці рухи формуються поступово і в достатньому об'ємі для виконання будь-якого цілеспрямованого руху. А в дітей із дитячим церебральним паралічем страждає рухова сфера, м'язи ока, та спільні співдружні рухи між зоровим аналізатором і верхніми кінцівками недостатньо розвинені. За причини цього порушення дитина не має можливості слідкувати очима за рухами своєї руки. Це, в свою чергу, заважає формуванню у таких дітей різних навичок самообслуговування; для дітей складає труднощі займатися малюванням, конструюванням, ліпкою. В подальшому діти відчують певні труднощі при навчанні читання та письма.

У дітей із дитячим церебральним паралічем природа порушення мовно-рухового аналізатора є органічною. Це спричиняє недоліки не тільки звуковимови, а й голосу, дихання, темпо-ритмічного малюнка мовлення. При ДЦП основними вадами є фонетико-фонематичні, і перш за все, носять дизартричний характер.

Інтелектуальний розвиток дітей із дитячим церебральним паралічем може бути збереженим, але дещо зниженим. Т.Б. Епіфанцева відзначає, що у дітей із ДЦП нерідко спостерігається зниження зору. Однією з особливостей навчання даної категорії дітей є підвищена втомлюваність. При цілеспрямованих діях, що потребують участі пізнавальних процесів, вони стають в'ялими швидше, аніж їхні здорові ровесники, їм важко зосередитися на завданні. Вони можуть відмовитися виконувати завдання, з яким їм не вдається справитися і повністю втрачають цікавість до нього. У деяких дітей при втомі може виникати рухове занепокоєння, синкінезії. При цьому дитина може жестикулювати, в неї можуть посилюватися гіперкінези, і все це як правило супроводжується підвищеною салівацією [3].

Не дивлячись на те, що у дітей із ДЦП, котрі мають дизартрію, власне усне мовлення може бути далеким від еталону, вони здатні оволодіти навичками читання та письма не гірше від дітей, у яких таких труднощів із рухливістю артикуляційного апарату немає. У дітей із ДЦП, в більшості випадків, повністю збережене мислення. Труднощі полягають у тому, що вони не можуть активно пізнавати світ. Якщо приблизити до них джерела пізнання, то проблема научуваності для більшості з них може бути вирішеною позитивно.

Обов'язковим є врахування того, що засвоєння писемного мовлення включає різні види діяльності: потрібно оволодіти зоровими образами букв (опитичними); почути, якому звуку яка буква відповідає; зрозуміти, що деяким буквам відповідають два звуки (дифтонги) та ін. Для читання необхідно вміти пересувати погляд вздовж рядка і переводити з одного рядка на інший, запам'ятовувати та аналізувати [2].

Читання, як вид діяльності, можна вважати процесом декодування, тобто утворення звукового обліку слова за його графічною моделлю. Цей процес складається із серії окремих операцій:

- впізнавання букви у її зв'язку з фонемою (звуко-буквені зв'язки);
- злиття декількох букв в склади (злиття складів);
- злиття декількох складів в слово;
- інтеграція (об'єднання) декількох прочитаних слів в закінчену фразу чи висловлювання [4].

Інші автори, зокрема В.М. Ільяна, наголошує на тому, що безпосередня будова процесу читання, на думку психолінгвістів, характеризується взаємодією двох рівнів – сенсомоторного та семантичного, які знаходяться в тісному зв'язку. Сенсомоторний рівень складається із наступних взаємопов'язаних процесів:

- звукобуквеного аналізу;
- утриманні інформації;

- змістових здогадок, які виникають на основі отриманої інформації;
- співставлення, тобто контролю гіпотез, що виникають із письмовим матеріалом.

Сенсомоторний рівень забезпечує технічну сторону читання – швидкість сприйняття та його точність. Семантичний рівень на основі отриманих даних сенсомоторного рівня веде до розуміння значення та розуміння інформації. Складна взаємодія цих рівнів забезпечує читання як з боку швидкості та точності сприйняття знаків, так і з боку адекватного розуміння значення, яке несуть ці знаки. Під час формування читання у дітей зорове сприйняття буквених знаків обов'язково супроводжується вимовлянням в слух, тобто переводом зорової лексеми в її звуковий кінестетичний аналог (артикулему). Точне, безпомилкове сприйняття є основою правильного розуміння прочитаного [5].

Багато дітей із ДЦП мають труднощі в оволодінні навичками читання. В основному, діти читають повільніше, аніж передбачено показниками темпу читання шкільною програмою. Вони допускають при читанні наступні помилки: пропуски, заміни, перестановки букв, складів, спотворюють закінчення, не дочитують до кінця. Для багатьох характерно вгадування в читанні, виникають труднощі в складотворенні. Спотворення звукового складу слова і труднощі в злитті складів в більшості випадків утруднюють розуміння прочитаного. В результаті у дітей складається емоційно-негативне ставлення до процесу читання [4]. З метою уникнення негативних чинників, що можуть вплинути в подальшому на процес читання, власне ми й планували в формувальному експерименті використовувати елементи інформаційних технологій, наприклад комп'ютерну гру.

З метою вивчення стану сформованості навички читання, ми обстежили учнів 2-4 класів із ДЦП та з нормальним інтелектуальним розвитком. При цьому було застосовано наступні завдання:

- читання незнайомого тексту з настановою на швидкість з наступним його переказом;

-читання серії різноманітних за складовою будовою слів, дібраних за принципом схожості артикуляційних ознак звуків, а також зорових образів букв;

-читання окремих великих і малих букв, розміщених за акустико-артикуляційною (звуковою) або графічною схожістю.

Завдання було повністю виконано більшістю учнів, за винятком двох, які відчували надзвичайну складність під час читання. Звернемося до характеристики особливостей, які ми спостерігали під час експерименту в більшості дітей.

Було обрано такі критерії оцінювання навички читання:

-звуковимова (спираючись на дані про звуковимову, ми не враховували ті помилки, які були притаманні усному мовленню певних дітей);

-тип читання (побуквене читання, відривне складами, плавне складами, цілими словами та реченнями);

-швидкість (техніка читання за хвилину);

-інтонування (емоційне інтонування, інтонаційні паузи, висота, сила та тембр голосу);

-переказ тексту (розуміння прочитаного);

-наголошування (присутнє, відсутнє, чи неправильно ставить наголос).

Враховуючи вищезазначені критерії під час обстеження дітей із ДЦП, ми спостерігали наступні особливості при читанні: через дизартрії звуковимова у деяких була значно спотворена, але більшість могли прочитати текст; швидкість читання була значно знижена. В 17 % обстежуваних дітей техніка читання відповідала віковим і нормативним показникам, хоча в одиночних випадках і були дуже високі показники (155 слів за хвилину); усі типи читання були притаманні дітям (побуквений, відривними складами, плавне складами, словами та реченнями), але найчастіше можна було спостерігати читання відривне складами (12,1 %) та плавне складами (41,4 %); інтонування майже у всіх було присутнє (65,8 %), тільки одиниці читали монотонно (3,4 %); більшість учнів могли самостійно переказати текст, але, спираючись на навідні питання,

розповідали близько до тексту, хоча й були випадки вигадування нових героїв та подій за сюжетом тексту; у всіх спостерігалися проблеми із наголошуванням (майже всі ставили наголос неправильно або він був відсутній взагалі — 73,1 %).

Види помилок при читанні тексту та слів: спотворення, перекручування, неправильне прогнозування (семантичні помилки), заміни, додавання, перестановки, недочитування, злиття слів, пропуски.

Найпоширенішими помилками при читанні серед дітей із ДЦП були: спотворення та перекручування слів, неправильне прогнозування, заміни, додавання, перестановки, пропуски, і менше траплялися злиття слів та їх недочитування.

Неменшу увагу привернула супутня симптоматика під час читання, яка проявлялася у водінні пальцем над рядком, що читала дитина, супутніми рухами рук і ніг при читанні, підвищеній саливації, швидкій втомлюваності, задухаючому голосі.

Наступний етап нашого дослідження полягає у встановленні природи походження труднощів при оволодінні навичкою читання. Л.Н. Лисенкова у своїх працях описує труднощі в формуванні навички читання, які викликані наступними причинами:

- порушеннями просторових уявлень, просторового орієнтування;
- порушеннями зорово-моторної координації;
- порушеннями моторики;
- порушеннями слухового, зорового, фонетико-фонематического сприймання;
- порушеннями довільної уваги;
- порушеннями пам'яті, особливо зниженням слухомовленнєвої пам'яті;
- порушеннями сукцесивних функцій, а саме: труднощами при відтворенні;
- послідовності рухів, послідовності в просторі, в часі, в мовленні;
- порушеннями мовленнєвого розвитку (порушеннями звуковимови), граматичної сторони мовлення, бідністю словника, особливо при вербалізації просторових, часових уявлень.

Аналізуючи роботи молодших школярів із ДЦП, ми можемо допускати, що в них теж присутні труднощі зазначеного порядку, але встановлення природи походження даних труднощів є наступним етапом нашого дослідження.

Отже, зважаючи на те, що формування навички читання є частиною складної усвідомленої форми писемного мовлення, яка ще й тісно пов'язана із письмом, треба враховувати всі особливості при навчанні читання дітей із ДЦП, щоб у сучасному суспільстві вони могли отримувати якісну освіту на рівні із дітьми із звичайним розвитком.

Література:

1.Бартенєва Л. Теорія і практика сучасної логопедії // Збірник наукових праць: Вип. 4. – К.: Актуальна освіта, 2007. – 166 с.

2.Визель Т.Г. Нарушение чтения и письма у детей дошкольного и младшего школьного возраста: учеб.метод. пособие, М: Образовательные проекты, 2005. - 127с.

3.Т. Б. Епифанцева и др. Настольная книга педагога-дефектолога и Ростов н/Д: Феникс, 2007. - 462 с. (Сердце отдаю детям)

4.Лисенкова Л.Н.Развитие и коррекция навыков чтения: Программа для занятий с детьми старшего дошкольного и младшего школьного возраста. — М.: Школьная Пресса, 2002. — 16 с.

5.Меліченко В.М. До питання вивчення механізмів читання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення //Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 4. – К.: Актуальна освіта, 2007. – 166 с.)

6.Корнев А.Н., Старосельская Н.Е. Как научить ребенка говорить, читать и думать: наглядное пособие, С-Пт: издательство “Паритет”, - 38с.

УДК:376-056.26:617.751.6]-056.36-053.4:37.064:316.77

Рецензент

Кобильченко В.В.,

доктор психологічних наук,

провідний науковий співробітник

СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З

ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ТА ІНТЕЛЕКТУ

Бабич Н.М.

Стаття розкриває особливості формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту. Дане питання є неоднозначним, про що і йдеться в змісті публікації та висвітлюється стан вивчення даної проблеми в сучасній педагогіці та психології.

Ключові слова: *комунікація, комунікативна діяльність, комунікативні навички, діти з порушеннями зору та інтелекту*

Состояние разработанности проблемы формирования коммуникативных навыков у старших дошкольников с нарушением зрения и интеллекта